

МАМЛАКАТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ЮКСАЛИШ БОСҚИЧИДА АҲОЛИ ТАРКИБИДА КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШНИНГ ФАОЛ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Хайитов А.Б.

ТДИУ доценти, и.ф.н.

Аннотация. Мазкур мақолада мамлакат тараққиётининг юксалиш босқичида аҳоли таркибида камбағалликни қисқартиришнинг фаол йўналишларининг ўрни ҳамда аҳамияти ёритилган. Аҳоли бандлигини таъминлашда янги иш ўринларини ташкил этиш ва шакллантириш ҳамда меҳнат бозорининг жорий ва истиқболдаги режаларини амалга ошириш механизмларини, яратилган иш ўринларига биринчи навбатда аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлами, ёшлар ва аёллар бандлигини таъминлаш вақтинчалик ҳақ тўланадиган жамоат ишлари касбга ўқитиш қайта ўқитиш ва малакасини ошириш, бандликка қўмаклашиш жамғармасидан субсидиялар ажратиш билан боғлиқ бўлган асосий йўналишлар ва бу борадаги бажарилиши лозим бўлган масалалар ўз аксини топган.

Калит сўзлар. Иқтисодиёт, янги иш ўринлари, давлат бюртмаси, аҳоли бандлиги, инвестиция лойиҳалари, яқка тартибдаги тадбиркорлик, вақтинчалик ҳақ тўланадиган жамоат ишлари, субсидиялар, касбга ўқитиш, қайта ўқитиш, малака ошириш

Кириш. Ўтган 30 йиллик даврни мамлакат тараққиёти учун тикланиш ва юксалиш босқичларини ўз ичига олади. Бугунги кунда аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш муаммоси жамият ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим макроиқтисодий хусусиятларидан бири бўлиб, ҳозирги кундаги энг долзарб муаммолардан биридир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ташаббуси билан қабул қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида¹ аҳолини иш билан бандлиги ва реал даромадларини изчил ошириш, бунинг учун эса: "...янги иш ўринларини яратиш ҳамда аҳолининг, энг аввало, ўрта махсус ва олий ўқув муассасалари битирувчилари бандлигини таъминлаш, меҳнат бозори мутаносиблиги ва инфратузилмаси ривожланишини таъминлаш" амалга оширилиши муҳим ҳисобланган устувор йўналиш сифатида белгиланган бўлиб, бундай мақсадларга эришиш учун "...меҳнатга лаёқатли аҳолининг меҳнат ва тадбиркорлик фаоллигини тўлиқ амалга ошириш учун шароитлар яратиш, ишчи кучи сифатини яхшилаш, ишга муҳтож шахсларни касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини кенгайтириш" каби вазифаларни ҳал этиш кўзда тутилади.²

¹ Ўзбекистон Республикасининг янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги, ПФ-4947-сонли Тошкент-2017

² Ўша асар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган маросимдаги нутқида “Биз бундан буён ҳам аҳолимизнинг даромади ва турмуш даражасини мунтазам яхшилаб боришга жиддий аҳамият қаратамиз.

Юртимизда ижтимоий муаммоларни ҳал этишнинг ўзига хос янги тизими яратилганидан барчангиз яхши хабардорсиз. “Темир дафтар”, “аёллар дафтари”, “ёшлар дафтари”, “меҳр дафтари”, “маҳаллабай” ишлаш усуллари айнан шу мақсадда жорий этилмоқда”¹.

Меҳнат муаммолари, меҳнат ресурслари, жамиятнинг меҳнат салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлиги масалалари билан шуғулланаётган кўплаб замонавий олимларнинг аксарияти ўз фикрларида ишлаб чиқариш омиллари ҳамда ишчи кучига бўлган талаб ва таклифнинг мувозанатини таъминлашда меҳнат бозорининг ҳал қилувчи роль ўйнашини эътироф қиладилар.

Тадқиқот методологияси. Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг маълумотномалари ва бошқа тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳисобланади.

Тадқиқотда тизимли таҳлил, қиёсий таҳлил, макроиктисодий таҳлил, гуруҳлаш, эксперимент, декомпозиция, адаптив усуллар, инновацион ва интеграцион ёндашувлар, ёшлар ишсизлигини камайтириш бўйича халқаро тажрибалар таҳлили ва апробациясидан фойдаланилди

Тадқиқот натижалари. Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни, давлатимиз чегаралари дахлсизлигини, жамиятда қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлаш учун муҳим пойдевор бўлди, халқимизнинг муносиб ҳаёт кечириши, фуқароларимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур шарт-шароитлар яратилди.

Бугунги Глобаллашув шароитида ер юзида туб ўзгаришлар кечаётган мураккаб бир вазиятда Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий соҳаларда шунингдек, аҳоли, айниқса хотин-қизлар, ёшлар бандлигини таъминлаш, ишсиз фуқароларни ижтимоий ҳимоя қилиш борасида тизимли ишлар амалга оширилди.

Иқтисодчи олимлар И.А.Дубровин, А.С.Каменскийларни таъкидлашича, меҳнат бозорида юз берувчи жараёнлар мамлакатдаги демографик вазият, турли ёш жинс гуруҳлари динамикаси, туғилиш ва ўлим даражаси, қурилган никоҳлар ва амалга оширилган ажрашишлар сони, оила таркиби, оиладаги ўртача фарзандлар сони ва бошқа

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган нутқи. 2021 йил 31 август. lex.uz

кўрсаткичлар билан бевосита боғлиқ¹ бўлса, таниқли иқтисодчи профессор Ю.Г. Одегов, Г.Г. Руденколар эса, меҳнат бозори – иқтисодиётнинг муҳим элементи дир, бу унинг шаклланиши ва амал қилишининг асосий қонуниятларини ўрганиш аҳамиятини белгилаб беради. Айнан унинг доирасида ишлаб чиқаришнинг муҳим омили – ишчи кучи олди-сотдиси жараёнларини амалга оширади²- деб таъкидлаганлар. Айтим бир ҳолатда иқтисодчи олим профессор Г.П. Журавлева эса ишсизликни сақлаб қолиш мақсадида меҳнат бозорини тартибга солиш вазифаси қатор таркибий чораларга бўлинади, уларнинг баъзилари алоҳида тарзда амал қилиши мумкин³- деб, таъкидлаб ўтади.

Иқтисодчи олим, А.Я. Кибанов ўз тадқиқотларида, “Меҳнат бозори – бу ишчи кучи олди-сотдиси билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар йиғиндисини ўз ичига олувчи ижтимоий-иқтисодий тизим дир; бу шунингдек, иқтисодий муҳит - ишчи кучи харидорлари ва сотувчилари ўзаро муносабатда бўлувчи ишга жойлаштириш соҳаси, бу иш берувчилар ва тўлиқ ишчилар ўртасидаги меҳнат шартлари ва баҳосини келиштиришни таъминловчи механизм дир”⁴, - деб асослашга ҳаракат қилган.

Иқтисодчи олим, А.И. Рофе, “бозор иқтисодиёти шароитида иш ҳақи – бу меҳнат учун ҳақ, унинг қиймати эса – бу талабнинг муайян меҳнат тури ва унинг таклифи бўйича ўзаро муносабати натижасида меҳнат бозорида белгиланадиган меҳнат баҳосидир⁵-деб, баҳолайди.

Бизнинг фикримизча, меҳнат бозори - ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги рақобатни тартибга солувчи очиқ ижтимоий - иқтисодий тизим дир.

Таҳлиллар. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили” Давлат дастури доирасида бевосита Меҳнат вазирлиги масъуллигида 2017 йилда қабул қилинган ҳужжатлар сони 9 та ташкил этди .

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони асосида ҳар йили “Аҳоли бандлигини таъминлаш ва янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича давлат буюртмаси”ни қабул қилиш механизми йўлга қўйилиб, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурлари асосида ҳар йили 300-400 мингга яқин янги иш ўринлари ташкил этилиб келинмоқда. Ўтган 4 йил мобайнида жами 1,5 млн.та (*шундан, 2017 йилда 336,1 мингта, 2018 йилда 372,1 мингта, 2019 йилда 388,5 мингта, 2020 йилда 427,8 мингта*) доимий иш ўринлари ташкил этилди (*1-расм*).

Иккинчидан, ишсиз фуқароларни ҳақ тўланадиган жамоат ишларига кенг жалб этиш асосида аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича қўшимча

¹ И.А. Дубровин, А.С. Каменский “Экономика труда”. Учебник. Москва, 2012 г. Стр. 24-232.

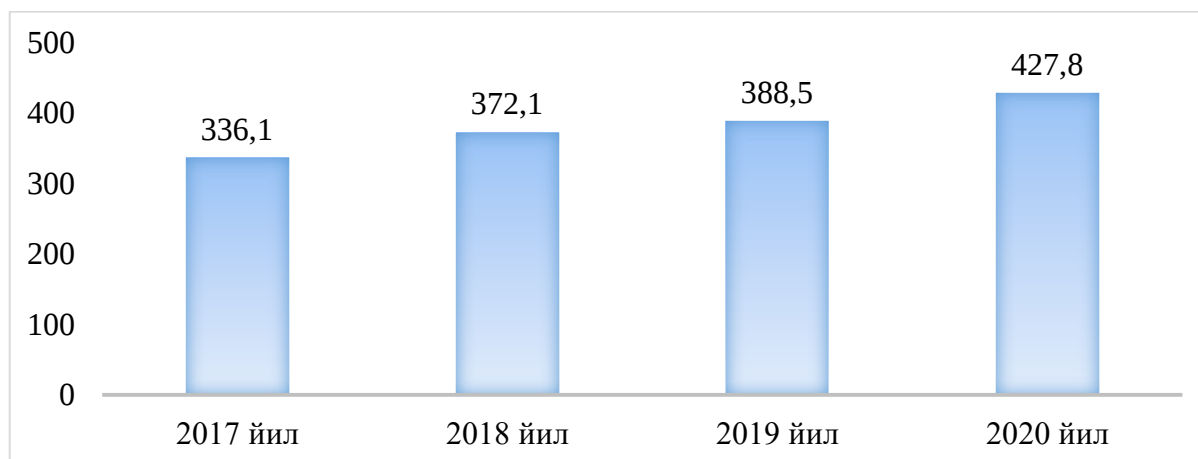
² Ю.Г. Одегов, Г.Г. Руденко “Экономика труда” Учебник. Москва, 2011. Стр. 501. Об.ст 800.

³ Г.П. Журавлева “Экономическая теория”. Учебник. Москва 2012. 240 стр. 920 стр.

⁴ Под ред. Д.э.н. проф. Кибанова А.Я. Экономика и социология труда. 54 стр. 548 2012 г.

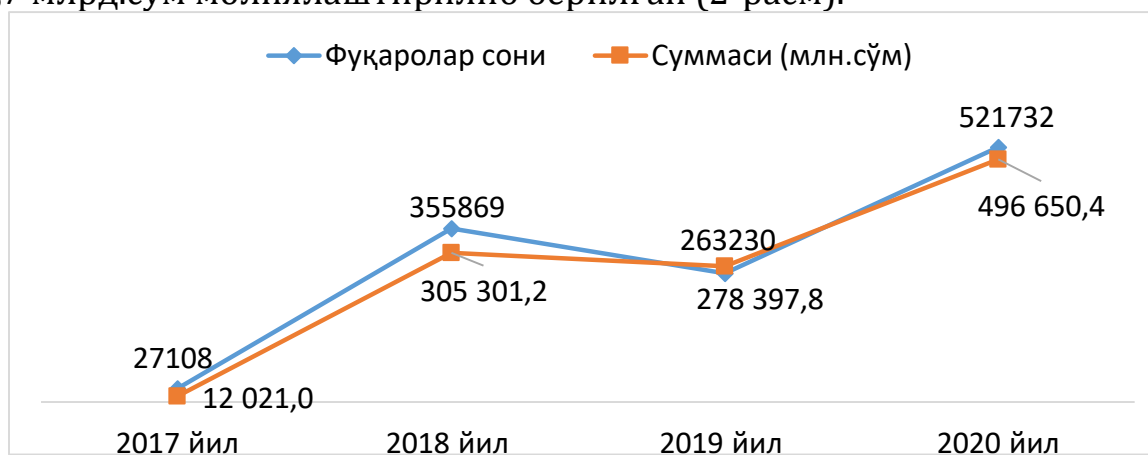
⁵ Рафе А.И. Экономика труда. –М., 2011-392 с. 304 стр.

чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 5 октябрдаги 799-сон қарори қабул қилинди.

1-расм. Ўзбекистонда янги иш ўринлари ташкил этилиши ҳолати (минг нафар)¹

Натижада, ўтган 4 йил мобайнида жами 1,2 млн. нафар фуқаро ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилинди ҳамда уларнинг иш ҳақи тўлови учун Жамоат ишлари жамғармасидан 1,0 трл.сўм молиялаштириб берилди. Шу жумладан, 2017 йил 27,1 минг нафар 12,0 млрд.сўм, 2018 йилда 355,9 минг нафар 305 млрд.сўм, 2019 йилда 263,2 минг нафар 278,4 млрд.сўм ҳамда 2020 йилда 521,7 минг фуқароларга иш ҳақи тўлови учун 496,7 млрд.сўм молиялаштирилиб берилган (2-расм).

2-расм. Ишсиз фуқароларни вақтинчалик ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш ҳолати²

Учинчидан, ижтимоий муҳофазага муҳтож, иш топишда қийналаётган ва меҳнат бозорида тенг шартларда рақобатлаша олмайдиган шахсларни ишга жойлаштириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 5 декабрдаги 965-сон қарори қабул қилинди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган

² Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган

Бунинг натижасида, захиранланган иш ўринларига 3 йилда жами 209,8 минг шундан, 2018 йилда 73,9 минг нафар, 2019 йилда 93,6 минг нафар, 2020 йилда Covid-19 пандемиясида корхона ва ташкилотларга вақтинчалик чекловлар ўрнатилиши сабабли 78,8 минг нафар ижтимоий муҳофазага муҳтож шахслар ишга жойлаштирилган.

Бу борада, 2018 йил 1 январдан бошлаб, халқаро стандартларга мувофиқ ишга жойлаштиришга муҳтож аҳоли сонини аниқлаш ҳар томонлама таҳлил қилиш, сифатли ва холисона баҳолаш бўйича методология амалиётга жорий қилинди.

Натижада, ишсизлик даражаси 2018 йилда 9,3 фоиз, 2019 йилда 0,3 фоизга камайиб 9,0 фоиз ва 2020 йилда коронавирус пандемияси сабабли жорий қилинган карантин чекловлари оқибатида 10,5 фоизни ташкил қилди.

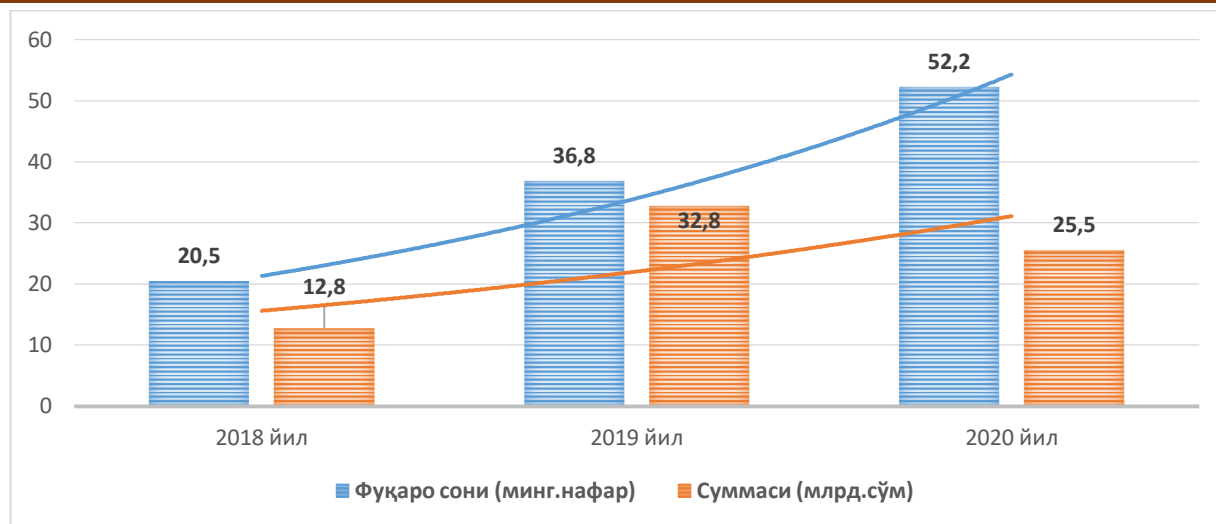
Шунингдек, 2020 йилнинг январь-декабрь ойларида расмий сектордаги банд аҳоли сони 5,7 млн. кишини ташкил қилиб, 2018 йил якунига нисбатан 0,6 фоизга ёки 329,4 минг кишига ошди.

2018 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 январдаги ПФ-5308-сон Фармони билан тасдиқланган Давлат дастурининг белгиланган вазифалар доирасида бевосита Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги масъуллигида 12 та ҳужжат ишлаб чиқилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 11 сентябрда “Халқаро миграция ташкилоти конституциясини (Брюссель, 1953 йил 19 октябрь) ратификация қилиш тўғрисида” ЎРҚ-510-сонли Қонуни қабул қилинди.

1. Меҳнат бозорида эҳтиёж юқори бўлган мутахассисларни тайёрлаш тизимини кенгайтириш, ишсиз фуқароларни касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, шунингдек, Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларини моддий-техника базасини мустаҳкамлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 августда ПҚ-3913-сонли Қарори қабул қилинди.

Қарорга мувофиқ, вазирликнинг ташкилий тузилмаси янгиланиб, вазирлик марказий девонида Кўникма, мувофиқлик ва малакани баҳолаш миллий тизимини мувофиқлаштириш бошқармаси, касбга қайта ўқитишни мувофиқлаштириш шўъбаси ҳамда битирувчиларни касбга йўналтириш шўъбалари ташкил этилди. Шунингдек, ягона инновациялар асосида Ўзбекистонда илк бор “Ишга марҳамат” банд бўлмаган аҳолига хизмат кўрсатувчи “Мономарказ” МЧЖ ташкил этилиб, фаолияти йўлга қўйилди.

Бунинг натижасида, ўтган 3 йил мобайнида жами 109,5 минг ишсиз фуқаролар, айниқса ёшлар ва аёлларни касбга ўқитиш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш учун 71,3 млрд.сўм (шундан, 2018 йилда 20,5 минг нафар, 12,8 млрд.сўм, 2019 йилда 36,8 минг нафар, 32,8 млрд.сўм, 2020 йилда 52,2 минг нафар, 25,5 млрд.сўм) ўқув харажатлари ва стипендия маблағлари Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси ҳисобидан молиялаштириб берилди (3-расм).

3-расм. 2017-2020 йилларда касбга ўқитиш қайта ўқитиш ва малакасини оширишга юборилган фуқаролар тўғрисида¹

Давлат дастури доирасида аҳолининг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва меҳнатга ҳақ тўлаш тизимини янада такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилди:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 мартдаги ПҚ-4227-сон қарорига мувофиқ, мамлакатимизда биринчи бор аҳоли бандлигини таъминлаш борасида бир нечта (янги) муҳим, фаол инструментлар жорий этилди. Шунингдек, тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш, ишсизларни кафолатланган иш жойи билан таъминлаш ҳамда ижтимоий муҳофазага мухтож аҳолига Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ва грантлар ажратиш тартиби тартиби тасдиқланди.

2019-2020 йиллар мобайнида жами 184,9 млрд.сўм бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси ҳисобидан субсидия ажратиш ҳисобига 83,0 минг нафар (шундан, 2019 йилда 12,2 млрд.сўм, 12,9 минг нафар 2020 йилда 172,7 млрд.сўм, 70,1 минг) ишсизлар, кам таъминланган, айниқса “Темир дафтар”га киритилган оила аъзоларини бандлиги таъминланди (1-жадвал).

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

1-жадвал

Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси ҳисобидан субсидия ажратиш бандлигини таъминланган фуқаролар тўғрисида¹

№	Худуд номи	2019 йил			2020 йил		
		Корхоналар сони	Бандлиги таъминланганлар сони	Ажратилган субсидия миқдори (млн.сўмда)	Корхоналар сони	Бандлиги таъминланганлар сони	Ажратилган субсидия миқдори (млн.сўм)
	Республика жами:	687	12 926	12 166,5	955	70 115	172 742,4
1	Қорақалпоғистон Республикаси	21	600	641,1	72	6 383	14 368,4
2	Андижон вилояти	99	1 020	798,2	73	7 327	15 063,9
3	Бухоро вилояти	68	1 907	2 228,7	66	4 455	13 829,9
4	Жиззах вилояти	41	458	315,0	41	3 792	6 682,5
5	Қашқадарё вилояти	50	1 242	564,3	76	4 237	10 277,2
6	Навоий вилояти	24	1 159	1 078,8	40	3 914	7 873,6
7	Наманган вилояти	39	1 865	1 748,8	44	7 872	25 560,8
8	Самарқанд вилояти	24	761	720,1	88	6 941	17 332,3
9	Сурхондарё вилояти	52	900	1 172,7	135	7 633	19 923,5
10	Сирдарё вилояти	90	597	444,2	61	3 878	10 046,2
11	Тошкент вилояти	74	944	1 107,5	53	2 973	6 780,3
12	Фарғона вилояти	38	754	714,7	53	5 522	14 533,2
13	Хоразм вилояти	46	631	592,3	115	4 921	9 790,7
14	Тошкент шаҳри	21	88	40,1	38	267	680,0

2020 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 мартдаги ПФ-5953-сон Фармони билан тасдиқланган Давлат дастурида бевосита вазирликка масъуллигида сифатида 10 та ҳужжат ишлаб чиқилди.

Хулоса ва таклифлар. Меҳнат бозоридаги барқарорликни таъминлаш, айниқса жаҳондаги пандемия инқирози жараёнида давлат томонидан ижтимоий-меҳнат муносабатларини бошқаришнинг энг муҳим ва устувор йўналиши эканлиги тўғрисида хулоса чиқариш имконини берди.

Мамлакат тараққиётининг юксалиш босқичида аҳоли таркибида камбағалликни қисқаришишга айнан давлат томонидан амалга оширилаётган фаол йўналишларнинг самарали таъсири орқали эришилади.

Мазкур муаммоларнинг ўрганиш натижасида қуйидаги асосий хулосаларга келдик:

- ҳар бир вилоятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши меҳнат ресурслари сони таркиби, сифатини қай ҳолатда бўлиши шу худуд иқтисодий ривожланишига таъсир қилади. Бу эса, ўз навбатида вилоятнинг иқтисодий ижтимоий ривожланишининг истиқболларини белгилашда кенг фойдаланиш имконини беради, меҳнат ресурсларини таркибини ўрганиш билан боғлиқ ишлар етарли даражада амалга оширилмаган;

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

- иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар, аҳолини иш билан бандлигига таъсири давлат секторининг қисқарилаётганлиги ёки нодавлат сектори улиши ҳозирги шароитда меҳнат бозорида таклиф этилаётган ишчи кучи салмоғи мониторинги олиб борилмаган;

- ҳар қандай ҳудудда аҳолининг самарали бандлиги, мазкур ҳудудларда аҳоли иш билан бандлиги дастурининг қай даражадаги бажарилиши билан белгиланади. Лекин ҳудудларда аҳолини иш билан бандлиги дастурини амалга ошишида айрим камчиликларга йўл қўйилган;

- меҳнат бозорини ривожлантиришнинг иқтисодий механизмини ишлашга таъсир этувчи ҳудудий муаммоларни бартараф этиш чора - тадбирлари ишлаб чиқарилган, ушбу ҳолат меҳнат бозорида янада янги муаммоларнинг келиб чиқиш сабаблари эътиборга олинмаган.

Мақолада юқоридаги хулосалардан келиб чиқиб, қўйидаги таклифларни берамиз:

- аҳолининг иш билан бандлиги таркибий тузилмасини такомиллаштириш ҳамда ишсиз темир дафтарга кирган аёллар ва ёшларни маҳаллабай тизими орқали меҳнат бозорида рақобатбардош касб-хунарга ўргатиш;

- ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, айниқса, таркибий ўзгартириш ва диверсификациялашга эътиборни кучайтириш. Бу янги иш ўринлари яратиш билан бир қаторда ички ва ташқи истеъмолга мўлжалланган янги маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ва хизматлар кўрсатишни ҳам кўзда тутати;

- туман ва шаҳар аҳоли бандликка кўмаклашиш марказлари фаолиятини такомиллаштириш. Бунда, ҳудудларнинг ижтимоий - иқтисодий ривожланиш вазифаларидан келиб чиққан ҳолда аҳолини иш билан таъминлаш учун ажратилаётган молиявий маблағларни оқилона тақсимлаш чора-тадбирларни амалга ишириш талаб этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган нутқи. 2021 йил 31 август. *lex.uz*
2. Ўзбекистон Республикасининг янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги йил ПФ-4947-сонли Тошкент-2017. *lex.uz*
3. И.А. Дубровин, А.С. Каменский “Экономика труда”. Учебник. Москва, 2012 г. Стр. 24-232.
4. Ю.Г. Одегов, Г.Г. Руденко “Экономика труда” Учебник. Москва, 2011. Стр. 501. Об.ст 800.
5. Г.П. Журавлева “Экономическая теория”. Учебник. Москва 2012. 240 стр. 920 стр.
6. Под ред. Д.э.н. проф. Кибанова А.Я. Экономика и социология труда. 54 стр. 548 2012 г.
7. Рофе А.И. Экономика труда. –М., 2011-392 с. 304 стр.